

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ ได้ประมวลแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยกรณีศึกษา เขื่อนภูมิพล มีดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)
2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)
3. แนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ (Carrying Capacity)
4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)
5. แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
6. นโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาล
7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการประชุม Globe 90' Conference ที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อปี พ.ศ. 2533 ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า “ เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขนบการทางระบบนิเวศวิทยาได้” (ศรีพร สมบุญธรรม, 2536)

ปี พ.ศ. 2535 ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและพัฒนา (Earth Summit Conference) ณ ประเทศบราซิล ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหมายถึงการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดหมาย-

ปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท” (สรวิชาติ อาสา-
สรรพกิจ, 2542)

Butler (1993 อ้างใน David B. Weaver, 1998) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืนไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการและรักษาสภาพพื้นที่ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมในแหล่ง
ท่องเที่ยวให้มีสภาพคงเดิมและสามารถจะมีชีวิตอยู่และเจริญเติบโตอย่างไม่มีขีดจำกัดในตัวเอง
และเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นการทำลาย และเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งในด้านตัวมนุษย์
และลักษณะทางกายภาพในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยมีการกำหนดขอบเขต กฎ ข้อห้ามและการ
ละเว้นในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเปราะบาง

พลอยศรี โปราณานนท์ (มปป.) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการท่องเที่ยวเบื้องต้นในเรื่องของ
การท่องเที่ยวเพื่อการยั่งยืนนั้นควรมีการวางแผนและควบคุมและอนุรักษ์ในแหล่งพื้นที่ที่ท่องเที่ยว
การวางแผนควบคุมทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะได้หลีกเลี่ยงข้อขัดแย้ง
ที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและเอกชน เนื่องจากภาคเอกชนนั้นมักจะเสาะหาผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด
สุดท้ายในระยะเวลาอันสั้น โดยความพยายามในด้านการตลาดเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่นิยมสูง
ที่สุด มากกว่าที่จะเสาะหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ จึงควรมีการสนับสนุนการ
ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ถึงแม้ภาครัฐจะสามารถออกข้อบังคับในการควบคุมได้ แต่ถ้าหากปราศจาก
ความร่วมมือจากภาคเอกชนแล้ว การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก็ไม่สามารถสำเร็จเป็นจริงได้ ในปัจจุบัน
มีบริษัทเอกชนหลายแห่งที่เข้าใจและเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าเป็นยุทธวิธีใน
ระยะยาวเพื่อความเจริญและความคงอยู่สืบไปของการท่องเที่ยว องค์การท่องเที่ยวโลกได้เสนอ
ข้อเสนอแนะสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน 10 ประการ ดังนี้

1. ลดการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีปัญหา โดยให้ความสนใจกับโครงการ
ใหม่ๆ
2. ให้ความสำคัญถึงสิ่งแวดล้อมในขั้นตอนของการออกแบบ วางแผน ก่อสร้าง และ
ส่งเสริมการท่องเที่ยว
3. ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการปกป้องและดูแลพื้นที่ธรรมชาติเพื่อ
ให้ดำรงความเป็นธรรมชาติไว้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
4. อนุรักษ์พลังงาน โดยการลดจำนวนการใช้ หรือนำกลับมาใช้ใหม่ จัดการด้านน้ำ
สะอาดและควบคุมระบบกำจัดของเสีย
5. ลดและควบคุมการกระจายมลภาวะทางอากาศ
6. ตักเตือน ควบคุม และลดมลภาวะด้านเสียง

7. ควบคุม ถด และกำจัดสินค้าที่ไม่เป็นพันธมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น สาร CFC ยาฆ่าแมลง สารพิษ สารระเบิด และสารไวไฟ
8. ให้ความเคารพและช่วยเหลือพื้นที่ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์และศาสนา
9. ให้ความสนใจต่อคนท้องถิ่น รวมถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่น
10. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้สรุปแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

ในปัจจุบันกระแสของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นสิ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาใดๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ในประเทศ หรือแม้แต่ระดับโลก ซึ่งนอกจากจะพัฒนาให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสังคมแล้ว การจัดการและการพัฒนานั้นๆ ต้องคำนึงถึงความยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาที่ต้องเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความเปราะบางและการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา จึงมีความจำเป็นที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องคำนึงและร่วมกันปฏิบัติอย่างจริงจังในการพัฒนาท่องเที่ยว ที่ต้องมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมเป็นการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และขบวนการทางระบบนิเวศวิทยา และต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ และให้ความสำคัญต่อ

สิ่งแวดล้อมว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ต้องให้ความสนใจต่อคนท้องถิ่น รวมถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่น

นอกจากที่กล่าวข้างต้นแล้ว ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ควรมีการวางแผนและควบคุมและอนุรักษ์แหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว การวางแผนควบคุมทั้งจากส่วนกลางและภูมิภาคเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากภาคเอกชนมักจะมุ่งหวังผลกำไรจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงควรมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืนของโลกได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยพิจารณาถึงทางเลือกของการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อ 14 มิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

1. กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก
2. กระแสของตลาดท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง มีปริมาณของนักท่องเที่ยว “แบบมีคุณภาพ” ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลก ณ ขณะนี้เพิ่มขึ้น
3. กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน (พจนานุกรม, 2541)

นอกจากกระแสพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการที่มีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” จากคำจำกัดความนี้สามารถอธิบายแต่ละข้อความ โดยพิจารณาความสมบูรณ์ขององค์ประกอบจากลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ตามรายละเอียดภาคผนวก ง.

รูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ถูกหยิบยกมาเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มุ่งเน้นการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญและกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย

4. การมีส่วนร่วม และ/หรือ ผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น
5. ความพึงพอใจของผู้ใช้/ผู้บริโภค

Like Ziffer (1996 อ้างใน David A. Fennell, 1999) ได้สรุปความหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นความสมัครใจและความสนใจของนักท่องเที่ยวที่สนใจที่จะศึกษา ความสัมพันธ์กับธรรมชาติในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็น สัตว์ ระบบนิเวศ และการศึกษา ลักษณะของธรณีวิทยาในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษาถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นสื่อและเครื่องมือในการที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ให้เห็นความสำคัญและช่วยกันอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ ซึ่งจะเป็นหนทางหนึ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้ทำการศึกษารายงานขั้นสุดท้ายเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศและให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากที่มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย จากเอกสารทางวิชาการ การระดมความคิดเห็นในประเทศและการดูงานในต่างประเทศ ทางคณะผู้ศึกษาได้รวบรวมและเสนอต่อที่ประชุมซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญ และผู้เกี่ยวข้องจากหลายหน่วยงานเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ซึ่งผลการพิจารณาได้ข้อสรุปคำจำกัดความของ Ecotourism คือ “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” โดยขอบเขตของการท่องเที่ยว เชิงนิเวศจึงครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้านที่ประกอบด้วยพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ ตลอดจนการมีส่วนร่วม คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-System) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-Based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism)

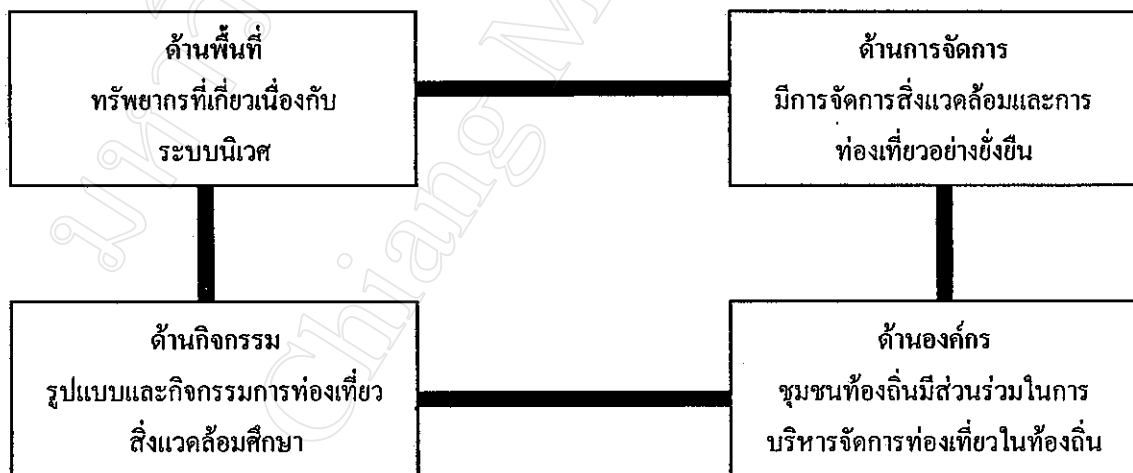
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว

เที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูก-
จิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการ
ท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmentally Education-Based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วม
ของชุมชนและประชากรท้องถิ่น (Involvement of Local Community or People Participation) ที่มี
ส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประ โยชน์ต่อท้องถิ่นที่
ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน
เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการ
พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้เริ่มจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่น
และอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
(2545 : ระบบออนไลน์) ได้เสนอองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยมีรูปตามภาพ 2.1

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ททท. 2542

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545 : ระบบออนไลน์) ได้เสนอนโยบายหลักการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ในเอกสารแนะนำแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติที่ทาง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดทำขึ้นเพื่อประกาศใช้เป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติ และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบและประกาศใช้แผนดังกล่าวเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2544 โดยมีรายละเอียดของนโยบายหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบ และฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดการกิจกรรมที่เหมาะสมและการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่ามุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากรและกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือน และการสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code or Conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

พงศ์สานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538 อ้างในธวัชชัย รัตนช้อน, 2542) ได้ให้ทัศนะที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. ต้องมีผลกระทบน้อยที่สุดต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมและประเพณีของคนในท้องถิ่น

2. ต้องให้ความรู้และเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบของสื่อต่างๆ ตลอดจนการอธิบายการตีความโดยมัคคุเทศก์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจ ได้รับความเพลิดเพลินพร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและให้มีความตระหนักถึงคุณค่าหรือคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้นๆ จนนักท่องเที่ยวมีความระมัดระวังช่วยกันป้องกันและช่วยกันลดผลกระทบในด้านต่างๆ ที่อาจจะเกิดต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือต่อวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ

3. ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่นในการจ้างงานทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น การบริการจัดนำเที่ยว การให้บริการนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ การขายอาหาร การขายของที่ระลึก เป็นต้น

4. ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่นของเขา ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวซึ่งได้แก่ ธรรมชาติและสังคมและชุมชนนั้นๆ แล้วผนึกกำลังร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไว้อย่างยั่งยืน

5. ต้องให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ การสร้างสรรค์ให้เกิดประสบการณ์และความพึงพอใจในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยวจะมีผลต่อการได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระยะยาวอย่างยั่งยืนและอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นข้อมูลข่าวสารในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะต้องมีความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ ต้องมีการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด โดยประสบการณ์ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวจะต้องเท่ากับหรือมากกว่าความหวังของนักท่องเที่ยว เพื่อให้เขาเกิดความพึงพอใจ โดยจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของการให้บริการและให้ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเป็นอันดับที่สูงรองจากการมุ่งอนุรักษ์ดูแลและป้องกันแหล่งท่องเที่ยวที่พานักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศอันเป็นฐานสำคัญที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว นำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความสำคัญที่จะใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.3 แนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่

มนัส สุวรรณ (2538) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ ไว้ว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัด ความสามารถที่จะรับได้อยู่ระดับหนึ่ง ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพ และชีวภาพของพื้นที่และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัดนี้ไปแล้ว จะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่อง อื่นๆ ตามมาความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็น คือ

1. ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึงลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์เป็นขีดจำกัดที่กำหนดได้ชัดเจน และจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมาก น้อยเท่าใด เป็นต้น

2. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึงความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะพัฒนาเพื่อให้หรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่ความสามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

3. ความสามารถที่จะรับได้ทางนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) หมายถึงความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในและบริเวณ ใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งบางครั้งอาจจะมากเกินกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสมาคมพัฒนาสังคม (มปป.) ได้ศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของหมู่เกาะพีพีด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยมีแนวคิดของขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยว

ว่าขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวนับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาท่องเที่ยวระยะยาวไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจหรือเชิงอนุรักษ์ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ย่อมต้องพิจารณาเรื่องขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

“ขีดความสามารถ” ของอะไรก็ตามเป็นผลของการพัฒนาสิ่งนั้นจนถึงระดับที่อยู่ระหว่าง “ความสามารถ” และ “ศักยภาพ” ของสิ่งนั้น ในการพัฒนาสิ่งใดก็ตามหากปล่อยให้ไปตามสภาพปกติธรรมชาติเราเรียกสภาพดังกล่าวว่า ความสามารถ (Ability) แต่หากมีการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสมก็จะเป็นการยกระดับความสามารถปกติให้สูงขึ้นเรียกว่า ขีดความสามารถ (Capacity) และหากจะทำให้ขีดความสามารถเพิ่มขึ้นได้ใกล้เคียงหรือเต็ม ศักยภาพ (Potential) ได้ก็ถือว่าเป็นขีดความสามารถสูงสุด (Optimal Capacity) ดังนั้นการพัฒนาขีดความสามารถของการรองรับการท่องเที่ยว จึงเป็นการพัฒนาขีดความสามารถขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวแต่ละด้าน ตลอดจนการจัดการระบบและกระบวนการความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านั้นให้เหมาะสมที่สุดก็จะได้ขีดความสามารถสูงสุด

สันติ ชูดิษฐา (2530) ได้กล่าวถึงขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวว่า ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง “ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่พื้นที่นั้นจะสามารถแบกรับไว้ได้ ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้น

ขีดความสามารถในการรองรับฯ สามารถแปรเปลี่ยนหรือมีความแตกต่างกันไปตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม เวลา และสถานที่ นอกจากนี้แล้ว ขีดความสามารถในการรองรับฯ ยังแตกต่างกันตามเกณฑ์และปัจจัยที่นำมาพิจารณา เช่น ขนาดพื้นที่ ความต้องการน้ำใช้ การปล่อยของเสีย การดำรงรักษาทัศนียภาพ ตลอดจนความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงความสามารถหรือโอกาสในการจัดการของรัฐ (เช่น นโยบาย การบริหาร เทคโนโลยีงบประมาณ) ในการควบคุม ป้องกัน ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น การศึกษาเพื่อกำหนดขีดความสามารถในการรองรับฯ จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ก่อนตัดสินใจเลือกระดับขีดความสามารถในการรองรับฯ ที่ดีและเหมาะสมที่สุดภายใต้ระบบการจัดการระดับต่างๆ ขั้นสุดท้ายการตัดสินใจเลือกขีดความสามารถในการรองรับฯ จะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ และการเลือกสรรข้อกำหนดที่มีประสิทธิภาพอีกด้วย

การที่แหล่งท่องเที่ยวใดๆ จะรองรับนักท่องเที่ยวได้มากหรือน้อยนั้น ความสำคัญขึ้นอยู่กับความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งและในระดับภาพรวม ซึ่งพิจารณาได้ 4 ด้าน คือ

1. จี๊ดความสามารถในการรองรับฯ ด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่

2. จี๊ดความสามารถในการรองรับฯ ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับของนักท่องเที่ยวที่สูงสุด ที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและนิเวศด้อยค่าลง ซึ่งได้แก่ ระบบนิเวศวิทยา คุณภาพน้ำ น้ำทะเล อากาศ รวมถึงการทิ้งและกำจัดขยะมูลฝอย

3. จี๊ดความสามารถในการรองรับฯ ด้านสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่ไม่ทำให้ความสนุกสนานและประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป เมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ รวมถึงระดับสูงสุดที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อประชาชนท้องถิ่น

4. จี๊ดความสามารถในการรองรับฯ ด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในหมู่สมาชิกในสังคม และไม่กระทบต่อการลงทุนหรือการดำรงชีพของประชากร

จึงเห็นได้ว่าในธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวล้วนมีจี๊ดจำกัดและความสามารถที่จะรับได้ในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาท่องเที่ยวและโดยเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จะต้องให้ความสำคัญถึงความสามารถที่จะรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นๆ รวมทั้งมีการควบคุมและค้ำึงถึง เพื่อป้องกันการก่อให้เกิดความเสียหายในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งด้าน กายภาพ ชีวภาพ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และทางสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว

2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นส่วนสำคัญให้การดำเนินการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวไปสู่จุดมุ่งหมาย โดยเปิดโอกาสให้การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผลในโครงการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีความต่อเนื่องในการพัฒนาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยเฉพาะการใช้การผนึกกำลังร่วมกันของประชาชนทุกภาคทุกส่วนในสังคมไทยที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม

ของประชาชนในทุกระดับทุกชั้นตอน โดยยึดหลักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ โดยขยายกระบวนการมีส่วนร่วมให้กว้างขวางขึ้นทุกระดับของประเทศ

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญองค์การสหประชาชาติ (1981 อ้างใน โครงการศึกษาพัฒนาการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม,2544) ได้กล่าวว่า การนิยามความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรจะมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่งๆ เท่านั้นและสรุปความหมายการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มแรก จนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้ การปรับเปลี่ยน โครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

- หลักการของการมีส่วนร่วมประชาชนมีดังนี้

1. ลดความขัดแย้งและสร้างความตกลงร่วมกัน
2. ลดความเสียหายและชี้ประเด็นปัญหาต่างๆ
3. มีการกระจายข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ
4. มีการแสดงความคิดเห็นอันอาจจะเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาใน

โครงการ

5. มีการให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ผลกระทบต่างๆ

- ระดับและองค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

Amstein ,S.R. (1995 อ้างใน โครงการศึกษาพัฒนาการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม,2544) แบ่งลำดับขั้นตอนของการมี ส่วนร่วม ออกเป็น 3 ลำดับขั้น คือ

1. ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการให้มีส่วนร่วมเป็นเพียงการให้ ความรู้แก่ประชาชน เท่านั้น
2. ขั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูลและคำปรึกษา แต่ยังไม่ มีอำนาจในการตัดสินใจ
3. ขั้นสุดท้าย เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและ ดำเนินการ

โดยมีแผนภูมิตามข้างล่างนี้:-

8	ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control)	มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
7	ตัวแทนเข้าร่วมตัดสินใจ (Delegated Power)	
6	เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา/เจรจาต่อรอง (Partnership)	
5	ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	มีส่วนร่วมบางส่วน
4	ร่วมให้คำปรึกษา (Consultation)	
3	ร่วมรู้ข้อมูล (Informing)	
2	เข้าร่วมแต่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจ แต่เป็นการลดแรงกดดัน (Therapy)	ไม่มีส่วนร่วม
1	รัฐเข้าควบคุมแรงกดดัน (Manipulation)	

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้เสนอวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีดังต่อไปนี้ :-

1. การร่วมประชุมวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเป็นการร่วมแก้ปัญหาของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. การให้คำปรึกษาในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหาร โครงการการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจวางแผน
3. การสำรวจความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นด้านการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
4. การประสานงานร่วมกันในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปร่วมงานบริหารหรือการจัดการหรือร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชน
5. การได้ส่วนสาธารณะในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการได้ส่วนข้อมูลจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
6. การออกเสียงประชามติโดยตรงในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการตอบคำถามของรัฐบาลและให้ทุกคนในสังคมเป็นผู้ตัดสินใจแทนรัฐบาลในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวในเรื่องทิศทางกรมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน

ท้องถิ่น ได้รับการเน้นให้มีในกระบวนการท่องเที่ยวแนวใหม่ ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ให้ความสำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเป็นการเน้นให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่น ในการเข้ามาจับบทบาท กำกับดูแล และควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่น สามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการท่องเที่ยวระดับต่างๆ ได้

ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีความรัก ความหวงแหน มีความรู้สึกพึงพิงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในส่วนของเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน ชุมชนจะอยู่ในฐานะเป็นผู้รับทราบนโยบายฯ ในเบื้องต้นและมีผลผลักดันในระยะยาว การมีส่วนร่วมจึงเริ่มมีได้ตั้งแต่การให้ข้อมูลท้องถิ่น การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ โดยชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม

การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนับเป็นสิ่งจำเป็นในเรื่องของสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว และการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับข้อค้นพบของผู้เชี่ยวชาญอย่างสม่ำเสมอ หรือการตัดสินใจของคณะกรรมการด้านท่องเที่ยวจะช่วยทำให้ประชาชนในท้องถิ่น ชมรม และโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รวมทั้งยังสามารถมีส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทางบวกยังสามารถทำได้ง่ายอีกด้วยหากประชาชนจะมีบทบาทเชิงรุก เช่น มีการแสดงความคิดเห็นในการตอบแบบสอบถามและเข้าร่วมเสวนาโต๊ะกลม (รุ่งทิพ ว่องปฏิการ, 2544)

ในการพัฒนาใดๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันต่างเน้นให้ความสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนในระดับรากหญ้า อาทิ ชุมชน ประชาชนในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนในการพัฒนา ร่วมรู้ ร่วมรับฟังความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากกลุ่มประชาชนดังกล่าวสามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใน

พื้นที่เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ และไม่เบียดเบียนทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะพื้นที่เหล่านั้นล้วนเป็นแหล่งที่สร้างรายได้ให้กับตนเอง

2.5 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว

นำชัย ทุนผล (2542) กล่าวไว้ในบทบาทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บทบาทสำคัญและผลกระทบ ว่าการเจริญเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศในปัจจุบัน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างอาชีพและการพัฒนาระบบการคมนาคม และการพัฒนาโครงสร้างในด้านอื่นๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบทางด้านชีวกายภาพ ด้านสังคม และศิลปวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียดเพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยได้ก็จะเป็นดี ทั้งนี้ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) ได้ระบุถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมแยกสรุปเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural environment) ซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ทัศนียภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ อาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาคความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและปัญหามลภาวะ มีขยะและสิ่งปฏิกูลเคลื่อนที่ตามบริเวณแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เป็นต้น
2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural environment) ได้แก่ โบราณวัตถุสถาน ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

บุญกร ภวจินดา (2538) ได้กล่าวไว้ในสรุปการสัมมนาพัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน ในเรื่องของผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวว่าเป็นเงาสะท้อนเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ผลจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ขาดการควบคุมปริมาณของนักท่องเที่ยวจนมีจำนวนมากเกินกว่าความสามารถของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะรับได้ ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพแวดล้อม ได้แก่

ผลกระทบทางกายภาพ

- ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม
- ปัญหามลภาวะ ขยะ น้ำเสีย
- ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ
- ปัญหาอาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ผลกระทบทางสังคม และวัฒนธรรม

- ปัญหาเพศพาณิชย์
- ปัญหาอาชญากรรม
- ปัญหาค่าครองชีพ
- ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี
- ปัญหาการลดคุณค่างานศิลปหัตถกรรม
- ปัญหาการหลอกลวงนักท่องเที่ยว

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2536) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว-พืชพันธุ์ไม้ (Tourism VS. Vegetation) แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งในโลกมีชื่อเสียงในเรื่องของพืชพรรณไม้ เมื่อนักท่องเที่ยวที่เข้าไปอย่างมากมายในบริเวณดังกล่าวในช่วงฤดูกาลที่ดึงดูดใจ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ต้นไม้ในบริเวณนั้น ได้ย่อมส่งผลให้ระบบนิเวศวิทยาเสียหาย

2. การท่องเที่ยว-คุณภาพของน้ำ (Tourism VS. Water Quality) เมื่อมีการปล่อยของเสียลงตามร่องน้ำ ลำธารสาธารณะ แม่น้ำหรือทะเลมากเกินไปกว่าธรรมชาติจะสร้างความสมดุล น้ำบริเวณนั้นจะกลายเป็นน้ำเน่าเสีย ซึ่งมักจะเกิดกับบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเล กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพน้ำ ได้แก่

- การปล่อยของเสียที่เกิดจากการขับถ่าย ชักล้างลงในแม่น้ำลำธารจนเกินวิสัยสามารถจะรับภาระ

- ภาวะของเสียอาจทำปฏิกิริยากับสารเคมีตามธรรมชาติในน้ำ เป็นเหตุให้วัชพืชได้นำบางชนิดเจริญงอกงามอย่างรวดเร็วจนเกิดความหนาแน่นปิดกั้นแสงสว่างและออกซิเจน เป็นอันตรายต่อพืชอื่นๆ และสัตว์น้ำ

3. การท่องเที่ยว-คุณภาพอากาศ (Tourism VS. Air quality) การเดินทางกับการใช้ยานพาหนะประเภทต่างๆ เป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก ไม่ว่าจะเป็ดยานพาหนะประเภทใด ล้วนมีส่วนส่งเสริมสภาวะอากาศเป็นพิษทั้งสิ้น และจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศเมืองมากกว่าชนบท

4. การท่องเที่ยว-สัตว์ป่า (Tourism VS. Wildlife) พฤติกรรมการซื้อและการสะสมของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์สัตว์ เช่น ขน-หนัง-เขา-หาง และอวัยวะต่างๆ เช่น อู้งมือเสือ ขนนกยูง งาช้าง เป็นต้น ซึ่งรวมถึงความนิยมบริโภคอาหารพิสดารจากสัตว์ป่า เช่น สมอลิง เนื้องูคิงคอง ฯลฯ ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการไล่ล่าสัตว์บางชนิดมากขึ้น สัตว์บางชนิดถูกฆ่าเพียงเพื่อจะเอาอวัยวะบางส่วนมาให้นักท่องเที่ยวบริโภค สัตว์บางชนิดอยู่ในสถานะสูญพันธุ์หรือล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งมีผลการวิจัยพบว่า การค้าสัตว์ป่าจำนวนมากเกินไปเป็นผลให้สัตว์บางชนิดชะงักการขยายพันธุ์

5. การท่องเที่ยว-ธรณีวิทยา (Tourism VS. Geology) หากจะเปรียบเทียบกับผลกระทบด้านอื่นแล้ว ลักษณะทางธรณีวิทยาอาจได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวน้อยกว่าด้านอื่น แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นมักจะเป็นเรื่องที่แก้ไขยาก และจะส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาอื่นๆ เช่น พฤติกรรมการขีดเขียน หรือหักหินในถ้ำ ความนิยมสะสมหิน จนหินหมดสภาพความน่าดู หากเกิดแล้วซ่อมแก้ไขได้ยาก

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวสิ่งสำคัญที่ผู้ประกอบการหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวและปัญหามลภาวะ ขยะและสิ่งปฏิกูล มิใช่มุ่งเน้นเพียงแต่รายได้ หากมีการเพิ่มขึ้นและการขยายตัวของการท่องเที่ยวหากปราศจากการควบคุม การออกกฎระเบียบบังคับใช้อย่างจริงจังจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยว นั้นๆ จึงไม่น่าไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.6 นโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาล (นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2540 – 2546)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กล่าวในเรื่องทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในระหว่างปี 2540 – 2546 ของภาครัฐได้กำหนดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ไว้ดังนี้ คือ

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับ

การขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขหรือปกป้องปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

3. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเร็วก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้วยโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ

4. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้

5. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรักความหวงแหนและช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรมรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจอันดีงามสืบไป

6. ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มเติมมากขึ้น

7. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครองตาม พ.ร.บ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขันให้มาตรฐานต่าง ๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดปี

8. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคม ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวมของประเทศสืบไป

9. ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และเดินทางกระจายไป

ทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

10. สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศกระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มดุลการท่องเที่ยวให้มีมากขึ้น และเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

11. พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในลักษณะของการลงทุน ร่วมทุนหรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของชาติและองค์กร

เพื่อให้การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวภายในเขื่อนภูมิพลเป็นไปในทิศทาง การพัฒนาการท่องเที่ยวตามนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในปี 2540 - 2546 ของรัฐบาลและมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ดังที่กล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ประกอบในการศึกษาครั้งนี้

2.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษารายงาน/งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าที่ผ่านมาไม่มีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ในพื้นที่ศึกษา แต่มีงานวิจัยที่มีการศึกษาในพื้นที่อื่นๆและงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องและสามารถนำมาอ้างอิงได้ในการศึกษาครั้งนี้ เช่น

จากการศึกษาของ จินตนา แสนวงศ์ (2542) ได้ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหาร กรมศึกษากองพลรบพิเศษที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวในกองพลรบพิเศษที่ 2 มีลักษณะของการจัดการตามแนวทางของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักดำเนินการ และการท่องเที่ยวยังไม่เป็นที่แพร่หลายและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจและต้องการกลับมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทหาร กองพลรบที่ 2 แต่พบปัญหา คือ มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าที่เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเดินป่าเชิงนิเวศ การอ่อนค้ำนการประชาสัมพันธ์และการตลาด ขาดป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ และความปลอดภัยในเส้นทางเดินป่า

ทัศนดา บุญปัญญาโรจน์ (2545) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าในมุมมองของนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้า เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว วนอุทยานภูชี้ฟ้า ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษา

พบว่าแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้ามีความพร้อมในองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการ คือ 1) มีสิ่งดึงดูดใจ 2) มีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง 3) มีสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับระดับความรู้ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้าและความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในระดับปานกลางทั้งสองเรื่อง ในส่วนของปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าในมุมมองของนักท่องเที่ยว พบว่าการบริการข่าวสารข้อมูลยังขาดข้อมูลรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ป้ายสัญลักษณ์ยังขาดความชัดเจน และขาดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวยังขาดความเป็นธรรมชาติ ที่พักและร้านอาหารไม่เพียงพอในช่วงฤดูกาล รวมทั้งไม่มีสินค้าที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์ของวนอุทยานภูชี้ฟ้า อีกทั้งขาดเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยว น้ำใช้ ห้องน้ำและจำนวนถังขยะสาธารณะไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ขาดความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมและขาดมนุษยสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวด้วยกันเอง ในด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว พบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับข้อจำกัดของงบประมาณ บุคลากรไม่เพียงพอในช่วงฤดูกาล ด้านพื้นที่ไม่สามารถจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจในระบบการบริหารจัดการของหน่วยงานวนอุทยาน นักท่องเที่ยวบางส่วนไม่เคารพกฎระเบียบ และผู้ประกอบการฉกฉวยโอกาสขึ้นราคาช่วงฤดูกาล

วัฒนาพร สุญา (2545) ศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวคอยตุ้ง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่า สภาพแหล่งท่องเที่ยวคอยตุ้งมีความพร้อมและสามารถจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวคอยตุ้งมีความรู้ด้านพื้นที่คอยตุ้ง ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรมีการปรับปรุงในด้านการให้ความรู้และการสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

นิรุริน ไล่พันธ์ (2544) ศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติภูของนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าอุทยานแห่งชาติภูของนายอยมีศักยภาพด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษามีศักยภาพปานกลาง และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ และนำข้อมูลจากการศึกษาระดับศักยภาพมาเสนอแนวทางในการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูของนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม, ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก, ด้านการมีส่วนร่วม

ขอประชาชนในท้องถิ่น, ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว, ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ, ด้านการส่งเสริมการลงทุน

สรวิศ อาสาสรรพกิจ (2542) ได้ศึกษาเพื่อหาปัจจัย ในการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน ผลการศึกษาพบว่า การกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดให้มีขึ้นและใช้อย่างจริงจังผ่านกฎหมายและกระบวนการทางสังคม โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และปัจจัยที่กำหนดความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย (1) ปัจจัยกำหนดความพร้อมขั้นพื้นฐานของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศ และ (2) ปัจจัยกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านการจัดการ องค์ประกอบด้านกิจกรรม และองค์ประกอบด้านองค์กร เพื่อนำไปใช้ในการตรวจสอบความพร้อมของผู้ประกอบการ ให้เป็นไปตามกำหนดไว้ในแต่ละองค์ประกอบ

สยามล ชัยรัตนอุดมกุล (2544) ศึกษาในเรื่องความเข้าใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย : กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันกับความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูง ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ และความถี่ในการเดินทาง สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีแนวโน้มความนิยมเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ นับว่าเป็นเรื่องดีที่นักท่องเที่ยวจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น แต่ต้องพัฒนา 3 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว คือ แหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งระบบ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวหากขาดความรู้ ความเข้าใจและจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ใส่ใจเรื่องการรักษาสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ก็สามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวได้ ภาครัฐควรปลูกฝังจิตสำนึกให้กับประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพ็ญศรี เจริญวานิช และ นิติพล ภูตะโชติ (2541) ศึกษาการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการรับรู้ทัศนคติ และความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมไปถึงโอกาสทางการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม วิธีการที่เหมาะสมต่อการ

พัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม้จะไม่ทราบความหมายที่ชัดเจน แต่ให้ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ และพบว่าโอกาสทางการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหมาะสมที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด 5 จังหวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเหตุผลส่วนใหญ่ที่เหมาะสมที่จะพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ ยังเป็นเขตที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมที่เหมาะสม คือ เที่ยวงานประเพณีต่างๆ และมีแนวโน้มในอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะดี ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญมากที่สุดในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแลแนะนำนักท่องเที่ยวและการขาดการดูแลเอาใจใส่จากรัฐบาล

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543) ศึกษาแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนล่าง เพื่อให้การท่องเที่ยวภาคเหนือตอนล่างเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กล่าวคือ มีความเป็นมิตรกับธรรมชาติและวัฒนธรรมเกื้อกูลกันอย่างกลมกลืน มีความยุติธรรมกับชุมชนท้องถิ่นในการรองรับประโยชน์ที่จะเกิดกับท้องถิ่นและร่วมกันจัดการท่องเที่ยว และมีความมั่นคงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยาวนาน โดยทำการศึกษาจังหวัดที่อยู่ในภาคเหนือตอนล่าง 8 จังหวัด ได้แก่ กำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และอุตรดิตถ์ โดยเฉพาะผลการศึกษาของจังหวัดตาก พบว่า จังหวัดตากมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จึงมีแผนนโยบายให้มีการส่งเสริมลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้ว และพัฒนาให้สอดคล้องกัน นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้ภาคเอกชนลงทุนในด้านการบริการการท่องเที่ยวที่มีต้นทุนต่ำ และสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ รวมทั้งสร้างความมั่นใจและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้การพัฒนาต้องสอดคล้องกับศูนย์แหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบนด้วย โดยมีแนวทางสำหรับการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีชาวต่างประเทศให้ความสนใจเฉพาะและมีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์

จุดแข็งของการท่องเที่ยวจังหวัดตาก คือ เป็นเมืองชายแดนที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดดเด่นมาก จุดอ่อนของการท่องเที่ยวจังหวัดตาก คือ มีปัญหาความไม่ปลอดภัยเนื่องจากการเมืองของประเทศเพื่อนบ้าน

โอกาสของการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดตาก คือ นโยบายของรัฐบาลที่จะพัฒนาพื้นที่จังหวัดตากให้เป็นเมืองชายแดนเดินทางเข้าสู่ประเทศสหภาพพม่า และการพัฒนาให้

อำเภอแม่สอดเป็นศูนย์ผลิตและแสดงอัญมณีและเครื่องประดับของประเทศ ประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเป็นโอกาสให้มีการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น จากภาวะวิเคราะห์ จุดแข็ง-จุดอ่อน โอกาส-ข้อจำกัด และบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาของจังหวัดตากที่เชื่อมโยงกับจังหวัดต่างๆ นั้น ได้มีแผนงาน/โครงการระดับภาคเหนือตอนล่างที่ได้กำหนดแผนงาน/โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดตากโดยเฉพาะ เพื่อเชื่อมโยงกับการพัฒนาระดับภาคเหนือตอนล่างโดยรวม ประกอบด้วย 7 แผนงาน จำนวน 28 โครงการ โดยมีแผนงาน/โครงการดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวของเขื่อนภูมิพล 1 โครงการ คือ โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาและระบบนิเวศน้ำจืด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อสนับสนุนให้ศูนย์ศึกษาระบบนิเวศน้ำจืดให้เป็นแหล่งดึงดูดการท่องเที่ยวรูปแบบพิเศษ ซึ่งมีหลักการในทางปฏิบัติคือ จัดตั้งศูนย์ให้เป็นแหล่งศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศน้ำจืดอันประกอบด้วยพันธุ์ปลา และพืชน้ำต่างๆ และสัตว์ต่างๆ สร้างกิจกรรมในการทัศนศึกษา และอำนวยความสะดวกในการทัศนศึกษาในแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ พื้นที่ดำเนินการในระยะแรก ได้แก่ บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ บึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร และระยะต่อไปได้แก่ บึงใหญ่ จังหวัดสุโขทัย เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก และท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวใดๆก็ตาม รวมทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จะต้องเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน และมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 องค์ประกอบ เช่น งานศึกษาของจินดนา แสนวนงค์ ทัดดาว บุญปัญญาโรจน์ วัฒนาพร สุฉายา และนิรุรินทร์ ไต้พันธ์ นั้นพบว่าสภาพแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ต่างๆ นั้นมีความพร้อมและศักยภาพด้านพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติและเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศและด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเหมาะสมต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ สำหรับด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษาส่วนใหญ่แล้วอยู่ในระดับปานกลางเนื่องจากยังขาดความชัดเจน ของข้อมูลรายละเอียดในแหล่งท่องเที่ยว และขาดป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ ควรมีการปรับปรุง ในส่วนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวพบว่างานศึกษาของนิรุรินทร์ ไต้พันธ์ ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ ในส่วนของความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ในผลการศึกษาของ สยามล ชัยรัตน์ - อุดมกุล พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูง ซึ่งในผลการศึกษาของ ทัดดาว บุญปัญญาโรจน์ และวัฒนาพร สุฉายาพบว่าความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวในพื้นที่อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานการจัดการการท่องเที่ยวภายในเขื่อนภูมิพลตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิง-

นิเวศ เพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในเขื่อนภูมิพลโดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้านโดยนำผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนข้อมูลและอ้างอิงประกอบกับแนวคิดนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา ซึ่งอาจจะมีข้อจำกัดต่างๆ ที่เป็นปัญหา และอุปสรรค และอาจนำไปสู่การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยวภายในเขื่อนภูมิพลและนำแนวคิดความสามารถรองรับได้ของพื้นที่ แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยวประกอบการหาประเด็นปัญหาและเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขื่อนภูมิพลตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เป็นไปตามทิศทางของนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในระหว่างปี 2540-2546